

Wójcik, Zbigniew J.

Sesja naukowa o "Officina Ferraria" Walentego Roździeńskiego

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 26/2, 484-485

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SESJA NAUKOWA O OFFICINA FERRARIA WALENTEGO ROŹDZIENSKIEGO

W dniach 4—5 XII 1980 r. Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Instytucie Literatury i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego zorganizował sesję p.n. *Z perspektywy 50-lecia badań nad tekstem "Officina ferraria" i bibliografią Walentego Rożdzieńskiego*.

Podczas sesji wygłoszono następujące referaty: prof. Jerzy Jaros — *Hutnictwo żelaza na Ziemiach polskich w czasach Walentego Rożdzieńskiego*; dr Bronisław Rudnicki — *Walenty Rożdzieński — kuźnik, technik, humanista*; prof. Jerzy Piaskowski — *Walenty Rożdzieński jako hutnik. Próba oceny zawodowej*; doc. Zbigniew Wójcik — *Terminologia mineralogiczna w "Officina ferraria"*; prof. Stanisław Respond — *Terminologia górniczo-hutnicza Rożdzieńskiego na tle historycznym* (streszczenie referatu zostało odczytane pod nieobecność chorego autora); mgr Teresa Bogacz i doc. Julian Jańczak — *Treść geograficzna w "Officina ferraria"*; doc. Bolesław Paczuła — *Metalurgiczne i społeczne wartości w dziele W. Rożdzieńskiego*; doc. Zbigniew Jerzy Nowak — *Z epoki Walentego Rożdzieńskiego*. Dwa komunikaty: doc. Ewa Chojecka — *Szata graficzna "Officina ferraria"*; dr Renarda Ocieczkowa — *Sylwetka odkrywcy unikatów "Officyny..." Walentego Rożdzieńskiego*; mgr Stanisław Miczulski — *Nowe dane o Walentym Rożdzieńskim i jego poemacie hutniczym*; dr Marianna Czubalina — *O folklorze w "Officina ferraria"*; doc. Adam Jarosz — *Struktura genologiczna "Officyny..." Rożdzieńskiego*; dr Tadeusz Sławek — *Angielski przekład "Officyny..." Rożdzieńskiego*. Wskutek nieobecności referenta — prof. Władysława Lubusia — nie zostało przedstawione jego opracowanie pt. *O rymach Rożdzieńskiego*.

W 1963 r. Mieczysław Radwan zamieścił w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” obszerny artykuł pt. *Wiedza górnicza i hutnicza Walentego Rożdzieńskiego. W 350-lecie "Officina ferraria"*. W 1970 r. Jerzy Piaskowski opublikował tamże szkic *Ze studiów nad poematem hutniczym W. Rożdzieńskiego "Officina ferraria"*. W artykułach tych podano istotniejsze uwagi o autorze poematu wydanego w 1612 r. w Krakowie. W uzupełnieniu tych danych dodam, że unikatowy egzemplarz *Officina ferraria* został odkryty około 1929 r. przez Leona Formanowicza w Bibliotece Kapitulnej w Gnieźnie. Odkrywcza zainteresował tym dziełem prof. Romana Pollaka, a ten wydał w trzech edycjach znakomity poemat hutniczy: w 1933, 1936 i 1948 r. W 1962 r. wydano tzw. pomnikową edycję *Officina ferraria*: z przedrukiem tekstu oraz reprodukcją fotooffsetową oraz komentarzami i indeksami. Wreszcie w 1976 r. — pod redakcją Wacława Różańskiego i Cyryla Stanley'a Smith'a, ze wstępem Jerzego Piaskowskiego — ukazała się angielska wersja dzieła opublikowana przez Society from the History of Technology i The MIT Press. Nadmienić należy także, że Instytut Śląski w Opolu i Śląski Instytut Naukowy w Katowicach (wydawcy tzw. pomnikowej wersji dzieła Rożdzieńskiego) w 1965 r. opublikowali tom *Rożdzieńszciana. Studia o Walentym Rożdzieńskim — autorze "Officina ferraria" z 1612 r.*

Niewątpliwym impulsem do organizacji spotkania było angielskie wydanie *Officina ferraria*. Podjął je, zapraszając do współpracy specjalistów z różnych dziedzin wielu ośrodków kraju, Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, którego kierownik — doc. A. Jarosz, opublikował już w 1965 r. we wspomnianym tomie *Rożdzieńszciana* kilka cennych przyczynków do poznania poematu hutniczego z 1612 r. Zarówno referaty, jak i liczne głosy dyskusji, potwierdziły słuszność decyzji o organizacji sesji. Co więcej zdecydowano, że podobne sesje będą organizowane co kilka lat. Na referentów zaproszeni będą nie tylko historycy literatury, ale także historycy geologii i górnictwa, znawcy historii gospodarczej itp.

Dwa referaty biograficzne zasługują na szczególnie podkreślenie. Dr Ocieczkowa odtworzyła zasługi Leona Formanowicza — odkrywcy unikalnego poematu *Officina ferraria* oraz jego zabiegi o popularyzację tego dzieła w społeczeństwie. Zachowana na ten temat korespondencja L. Formanowicza z R. Pollakiem — to także bardzo interesujący zespół źródeł do badań nad historią nauki w okresie międzywojennym.

Ogromną wartość miało wystąpienie mgra S. Miczulskiego. W archiwach krakowskich zebrał on wiele materiałów poszerzających w sposób istotny naszą wiedzę o Roździeńskim, jego rodzinie, a także miejscu pisania *Officina ferraria*. Referent omówił m.in. okoliczności uwięzienia znakomitego kuźnika w 1597 r. Wskazał ponadto, że później pracował on w Księżstwie Siewierskim, gdzie też rozpoczął pisanie *Officina ferraria* (korzystał prawdopodobnie z zasobnej biblioteki na zamku w Siewierzu). Miał jednak własną bibliotekę i wcale bogate dobra, o które z proboszczem z Koziegłowy — M. Wróblewiczem — procesowała się jego córka Zofia. Do końca życia pozostał zwolennikiem dymarskiej techniki wytopu i nie dostrzegał znaczenia technicznego wielkich pieców, które od 1610 r. budowali w Polsce Cacciowie.

Bezpośredni związek z referatem tym miało wystąpienie doc. J. Nowaka, niezwykle wnikliwe i piękne w formie. Treścią tego wystąpienia było uzasadnienie hipotezy, że Roździeński był protestantem. Nieco elementów, dotyczących biografii autora *Officina ferraria* (szczególnie w aspekcie jego wiedzy geograficznej) dostarczył referat mgr T. Bogacz i doc. J. Jańczaka. Doc. Z. J. Wójcik podkreślił ponadto, że wiedza geologiczna Roździeńskiego oparta była na obserwacjach z autopsji w miejscach eksploatacji rud żelaza i metali kolorowych na pograniczu śląsko-polskim.

W referatach z zakresu historii techniki dokonano kilka nowych interpretacji faktów znanych i uprzednio już opisanych (m.in. przez M. Radwana, J. Piaskowskiego i J. Zarembe). W jakimś stopniu wiedzę na ten temat sumowały wystąpienia prof. J. Jarosa i dra B. Rudnickiego. Prof. J. Piaskowski dowodził, że wiedza hutnicza Roździeńskiego wynikała z jego własnego doświadczenia, a w poemacie znajdujemy przykłady czerpania informacji naukowych tylko z dwóch dzieł: G. Schwenckfeldta *Stirpium et fossilium Silesiae catalogus* oraz J. Mathesiusa *Sarepta oder Bergpostill* (niżej podpisany dowodził, że Roździeński znał także pisma J. Montanus'a o *terra sogillata*, a historycy, literatury — zwłaszcza J. Nowak i A. Jarosz — podkreślali również znajomość licznych publikacji z zakresu literatury pięknej).

Doc. B. Paczuła dokonał analizy treści *Officina ferraria* i na tej podstawie wykazał — podobnie jak przez laty M. Radwan — że przekaz Roździeńskiego jest wiarygodny. Natomiast językoznawczy szkic prof. Responda wniósł wiele istotnych spostrzeżeń na temat genezy polskiej terminologii górniczo-hutniczej (m.in. geneza terminów: góra, ruda, kuźnia). Wreszcie doc. Z. J. Wójcik wykazał, że Roździeński był bodaj pierwszym autorem polskim, który pisał o minerałach i kruszcach Sudetów.

Dodam, że poważne znaczenie miał referat etnograficzny dr M. Czubaliny. Mówiła ona m.in. o tzw. wiedzy ludowej, a w tym o rozpoznawaniu miejsc występowania rud w ziemi na podstawie tzw. ogników, mgieł itp. Doc. E. Chojecka zdecydowanie przeciwstawiła się sądom o ludowym charakterze szaty graficznej *Officina ferraria*, dowodząc iż ich uproszczone forma była świadomym zamierzeniem. Więcej danych na ten temat przedstawił doc. J. Jaros, dowodząc ścisłego zgrania treści poszczególnych części poematu z rysunkami.

Przedstawione przez referentów tezy były przedmiotem żywej dyskusji, w której szczególnie aktywnie uczestniczyli mgr S. Miczulski (sprostowania dotyczące biografii Roździeńskiego) oraz mgr Jerzy Zimny (dane o rudach oraz ich występowaniu i eksploatacji za czasów Roździeńskiego).

Sesja przyniosła więc bez wątpienia wiele nowych materiałów. Jest nadzieja, że organizatorzy spotkania dołożą starań, by opublikować przynajmniej część referatów. Może także Wydawnictwo Śląsk — lub jakaś inna oficyna — podejmie starania o kolejną reedycję *Officina ferraria*, zaopatrzoną w nowe, pełniejsze komentarze, dotyczące zarówno treści samego poematu, jak i historii nauki, literatury i techniki w Polsce w końcu XVI i na początku XVII w. Przedstawione w Sosnowcu referaty i wystąpienia w dyskusji zdają się świadczyć, że już obecnie jesteśmy merytorycznie przygotowani do wydania takiego dzieła.

Zbigniew J. Wójcik

(Warszawa)